

У свідомості громадян криміналізація сфер життя визнається однією з серйозних загроз не лише особистій безпеці, але й належному розвитку країни. Законне право кожної людини мати об'єктивну, достовірну інформацію про стан правопорядку, результати діяльності правоохоронних структур цілком узгоджується із принципами відкритості та прозорості, які послідовно реалізуються в діяльності МВС України. Органам внутрішніх справ немає чого приховувати від своїх співвітчизників, тому що у громадському контролі вбачається один із вагомих чинників якісної перебудови міліції, формування нового корпусу працівників-професіоналів, відданих справі, чесному служінню Закону і людині.

Список літератури: 1. Бандурка О.М. Основи управління в органах внутрішніх справ України. Теорія, досвід, шляхи вдосконалення. Х., 1999. 2. Болотова В.А. Основные факторы формирования общественного мнения о деятельности милиции среди населения // Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. Вип. 8. 3. Радутний С. Партнерство заради правопорядку // Міліція України. 2000, №1.

Надійшла до редакції 19.10.01

І.М. Совгір

ЦІЛІ ТА ПРИНЦИПИ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ОВС

Організаційно-педагогічне-забезпечення-навчально-виховного-процесу в-юридичних-ліцеях-та-профільних-класах-являє-собою-цілеспрямовану-систему-управлінських, правових, педагогічних, психологічних та медичних заходів, спрямованих на реалізацію відомчої довузівської освітнянської програми щодо підготовки майбутніх працівників органів, структур та підрозділів внутрішніх справ України. Системоутворюючою складовою таких заходів виступає сукупність відповідних навчально-методичних документів, які і складають комплексний проєкт довузівського навчально-виховного процесу. Створення даного проєкту дозволяє суб'єктам педагогічно-навчального процесу вибирати найбільш ефективні шляхи досягнення цілей підготовки майбутніх працівників національної правоохоронної системи. Потрібний же набір означених документів залежить насамперед від того, що повинно бути в них спроектованим. Відповідь на це питання можлива лише у випадку визначення того об'єкта, який створюють суб'єкти начально-виховного процесу в своїй практичній діяльності. «Такими об'єктами, як засвідчує педагогічний аналіз, виступають як окрема педагогічна система, створювана в процесі викладання предмета, так і загальна педагогічна система навчального закладу у цілому, що складається з окремих педагогічних систем усієї сукупності учбових предметів за даною спеціальністю» [1, с.6]. Таким чином, сукупність навчально-методичних документів в сфері навчання й виховання учнів загальнопрофільних класів та відомчих ліцеїв – це або модель майбутньої педагогічної системи вивчення конкретної спеціальності, або взагалі модель тієї чи іншої правоохоронної спеціальності.

Відомча система довузівської підготовки ліцеїстів та учнів профільних класів загальноосвітньої школи сьогодні перебуває на стадії становлення й поступового розвитку. Вона постійно відчуває потребу в спеціальному нормативно-правовому забезпеченні. Нормативні документи, які регулюють діяльність загальноосвітньої школи, об'єктивно не в змозі віддзеркалити особливості і специфіку відомчої довузівської підготовки. Остання потребує своєї нормативно-правової бази, яка б повною мірою відбивала її потреби у системній розбудові та подальшому удосконаленні. Нормативно-правове забезпечення довузівської відомчої системи повинно чітко визначити модель фахівця тієї або іншої спеціальності, шляхи і засоби досягнення такої в процесі навчально-виховного процесу та критерії співставлення з нею кінцевого результату на даній стадії професійної підготовки працівників органів внутрішніх справ. У свою чергу нормативно-методичне забезпечення відомчого навчально-виховного процесу учнів та ліцеїстів потребує проєктних розробок основних елементів відповідної варіантивно-інваріантної педагогічної системи.

Розробка нормативно-правового та науково-методичного забезпечення навчально-виховного процесу розглядуваної педагогічної системи – це складна і трудомістка проблема, вирішення якої вимагає професійної правової, науково-педагогічної та спеціальної компетентності розробників такого забезпечення. У даній роботі організуючим началом всіх розробок є уявлення про структуру, складові елементи і функціональні зв'язки проєктованої чи удосконалюваної педагогічної системи.

Система нормативно-правового та організаційно-педагогічного забезпечення навчально-виховного процесу підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ передбачає розгляд сутності кожного елемента відповідної педагогічної системи. До таких елементів у спеціальній літературі відносять цілі підготовки учня чи фахівця, об'єкт навчання, зміст навчання й виховання, дидактичні процеси, суб'єкт навчання, різні організаційні форми педагогічної діяльності.

Важливою проблемою педагогіки є розробка та визначення цілей та принципів виховання. Мета – це те, до чого прагнуть, що треба здійснити. В цьому плані під метою виховання необхідно розуміти такі наперед визначені (спрогнозовані) результати в підготовці ліцеїстів відомчих юридичних ліцеїв та учнів профільних класів загальноосвітньої школи до професійної діяльності, які необхідно досягти в процесі навчально-виховної роботи. Видатний фізіолог і психолог В.М. Бехтерев писав про те, що вирішення питання про мету виховання – це безпосередня справа педагогічної науки. «Виявити мету виховання та обґрунтувати способи досягнення цієї мети, – підкреслював він, – є у будь-якому випадку справою науки» [2, с.5].

Педагогічна мета це, насамперед, передбачення суб'єктами навчально-виховного процесу таких результатів, які необхідно досягти внаслідок впровадження останнього в тканину учбово-освітніх відносин щодо конкретного навчального закладу освіти. «Реалізація навчально-виховних цілей передбачає тісну взаємодію викладачів і учнів, як суб'єктивно-об'єктного складу єдиного педагогічно-управлінського процесу. Для викла-

дачів мета – це мета викладання. Будь-який педагог здійснює певні дії по її постановці: виокремлює, аналізує, формулює, приймає відповідні рішення. Він витрачає на це багато часу й зусиль, але потім, керуючись метою, діє впевненіше і послідовніше» [3, с.108]. Для учнів цілі – це цілі навчання. Кожний учень, ліцеїст, студент чи слухач з різною мірою точності, повноти та усвідомленості прогнозує свою мету перебування у тому чи іншому освітньому закладі.

Існує безліч різновидів цілей виховання. Для навчально-виховного процесу у відомчих ліцєях та профільних класах загальноосвітньої старшої школи мають значення нормативні, суспільні та ініціативні цілі. Нормативні, тобто державні, цілі відносяться до найбільш загальних. Вони визначаються у загальних та спеціальних нормативно-правових актах і співвідносяться з національним освітнянським стандартом. Нормативні цілі визначаються на підставі широкої інформації про стан національної і відомчої освіти, про рівень виховання молоді та про рівень підготовки випускників відомчої системи освіти Міністерства внутрішніх справ. Вони слугують загальним орієнтиром в діяльності будь-якого педагога. Паралельно, а іноді і незалежно від нормативних, існують суспільні цілі як цілі суспільства, його різних верств. На відміну від державних, суспільні цілі не можуть бути єдиними. Вони формуються у вигляді потреб, інтересів і суспільної думки різних груп людей. Врахування таких потреб та інтересів є обов'язковим під час формування навчальних груп відомчих ліцєїв та профільних класів загальноосвітньої школи. Формуються вони, як правило, в концепціях, статутах, положеннях, указах. Ініціативні цілі визначаються безпосередньо самими педагогами-практиками. Вони формуються у відомчих юридичних ліцєях та профільних класах загальноосвітньої старшої школи з урахуванням їх типу, специфіки, профілю, рівня розвитку учнів та кваліфікації навчально-виховного складу. Ініціативними є цілі навчально-виховної роботи з ліцєїстами та учнями на рік, цілі уроку, цілі роботи гуртків, секцій, клубів тощо.

Залежно від цільового предмета навчально-виховного процесу слід розрізняти наступні групи цілей. По-перше, цілі формування знань, навичок та вмінь, тобто цілі формування свідомості і поведінки. У викладача юридичного ліцєю, наприклад, можуть бути намічені цілі уроку: познайомити ліцєїстів з практикою проходження служби особами рядового і начальницького складу органів внутрішніх справ, закріпити знання певного нормативно-правового акта. По-друге, цілі формування відносин, які охоплюють формування останніх до найрізноманітніших сторін життя, суспільства та діяльності органів системи Міністерства внутрішніх справ. По суті, предметом даної групи цілей є характер учня чи вихованця, їх різні сторони, ціннісні орієнтації, спрямованість і установки. По-третє, цілі формування творчої діяльності. Предметом таких цілей є розвиток особливостей, задатків, інтересів учнів та ліцєїстів, а також умінь щодо їх реалізації. Прикладом цілей формування творчої діяльності можуть бути використання досвіду учнів у розкритті теми, забезпечення самостійного пошуку

вирішення поставлених завдань, постійне стимулювання раціоналізаторської діяльності вихованців.

Допоміжними до означених різновидів цілей є організаційні та методичні цілі. «Організаційні ставляться педагогом і відносяться до сфери його управлінської функції. Такі цілі відбивають бажання використати ті або інші шляхи і засоби, які сприяють забезпеченню та стимулюванню діяльності стосовно досягнення основних цілей навчально-виховного процесу. До них слід віднести використання самоуправління і організації навчально-виховної діяльності, розширення функції учнів і вихованців в сфері взаємодопомоги під час уроку. Методичні цілі пов'язані безпосередньо з перетвореннями в технології навчання та позаурочній діяльності учнів і вихованців. Викладач, наприклад, може змінити методи викладення, послідовність етапів уроку, впровадити нові методи, засоби і форми організації педагогічного процесу» [4, с.152].

Методика цілеспрямованість полягає у розробці цілей навчально-виховного процесу. Розробка цілей – процес розумовий, логіко-конструктивний. Сутність його полягає у тому, щоб:

- а) узагальнити, порівняти певну інформацію;
- б) зробити вибір найбільш важливої інформації;
- в) на її основі сформулювати мету у єдності усіх трьох її компонентів;
- г) прийняти рішення про досягнення цілей.

Необхідно зробити акцент на тому, що такий же розумовий шлях проходить і вихованець, коли прагне передбачити результати своєї поведінки. При цьому функції педагога полягають у тому, щоб навчити учнів процедурам цілеспрямованого, вивчати і знати цілі кожного з них, сприйняти реалізації корисних цілей. Співвідношення, взаємодія цілей викладачів та учнів – одна із найважливіших умов успіху педагогічного процесу. Цілі учнів профільних класів загальноосвітньої школи та юридичних відомчих ліцеїв системи Міністерства внутрішніх справ України повинні ввійти в навчально-виховний процес нарівні з цілями, поставленими відповідним педагогічно-науковим складом.

Близьким до цілей навчально-виховного процесу компонентом є принципи, відповідно до яких відбувається побудова і реалізація відносин в цій сфері. Педагогічні принципи – це основні ідеї, дотримання яких допомагає найкращим чином досягти поставлених цілей. Принципи відбиваються в стислій формі і використовується для відбору змісту, методів, засобів і форм навчально-виховного процесу. Педагогічні принципи дорівнюють за важливістю педагогічним цілям – вони рівні за своєю природою. Разом з тим принципи пов'язують цілі і засоби її досягнення, якими слід вважати відповідні зміст, методи, способи і форми. В той же час принципи використовуються як критерії ефективності виховних відносин, що забезпечують розвиток їх учасників.

Відповідно до сучасного досліджуваного навчально-виховного процесу слід розрізняти принципи педагогів та принципи вихованців. До принципів педагогів належать як науково обгрунтовані загальні педагогічні принципи, так і ті, які кожний з педагогів має індивідуально. Вони часто не співпа-

дають і навіть суперечать один одному. Так, викладач може не любити свою роботу і реалізовувати своїй принцип формального ставлення до неї. І в той же час, будучи формально акуратною людиною, яка працює «за інструкцією», вона буде скрупульозно здійснювати приписані педагогікою принципи. Принципи вихованців чи учнів – це початкові форми їх переконань, поглядів, ціннісних орієнтацій та установок. У кожній підростаючій людині є свої вимоги до себе, друзів, педагогів, ліцею чи профільного класу, своєї навчальної діяльності. Хоча такі вимоги ще не мають професійної чіткості, вони суттєво впливають на поведінку учнів та їх навчально-виховну діяльність.

Таким чином, в навчально-виховному процесі виникає складна система принципів, які взаємодіють, а іноді і суперечать один одному. Саме тому часто у навчальних процесах спостерігається виникнення двох протилежних систем: учнів та педагогів. В учнів, наприклад, нерідко діє принцип недовіри педагогу, в той же час як у педагогів є принцип постійної провності учнів. Завдання управлінсько-педагогічного персоналу відомчих юридичних ліцеїв та профільних класів загальноосвітньої старшої школи полягає у відшуванні і застосуванні таких організаційно-правових та психологічних методів, які найоптимальніше сприятимуть усуненню дисбалансу між принципами педагогів і учнів, виконуватимуть об'єднуючу роль щодо цілей суб'єктів і об'єктів відповідного навчально-виховного процесу.

Критеріями класифікації педагогічних принципів щодо навчально-виховного процесу в профільних класах загальноосвітньої школи та відомчих юридичних ліцеях є сенс вважати такі чинники, які безпосередньо визначають виховні відносини. Це: вихованець або учень, педагогічний процес і зв'язок педагогічного процесу з довкіллям.

До першої групи відносяться принципи, зумовлені особливостями людини як найважливішого об'єкта педагогіки. Учень повинен визначати, яким для нього може і повинно бути виховання, освіта, навчання, щоб розвивались самовиховання, самоосвіта та самовизначення. Таких принципів два: принцип природоцільності та принцип гуманізації. Сутність принципу природоцільності передбачає врахування особливостей та рівня розвитку конкретних вихованців. Природа учня чи вихованця, його стан здоров'я, фізичний, фізіологічний, психічний та соціальний розвиток повинні стати головними і визначальними чинниками організаційно-педагогічних відносин. Для цього необхідно поступово впроваджувати в навчально-виховні процеси відомчих юридичних ліцеїв та профільних класів загальноосвітніх шкіл наступні організаційно-управлінські елементи. По-перше, організувати педагогічний процес таким, який підтримує й змінює стан здоров'я вихованців, сприяти створенню здорового способу життя. По-друге, спрямовувати виховний процес на розвиток самовиховання, самоосвіти та самонавчання учнів. По-третє, навчально-виховні відносини будувати доступними й сприйнятними для вікових і індивідуальних особливостей вихованців. По-четверте, систематично визначати можливості учнів, спираючись на них під час організації відповідних відносин.

Сутність принципу гуманізації полягає у олюдненні відносин як між учнями, так і з педагогами, в пріоритеті людських цінностей над технократичними, виробничими, адміністративними. «Його реалізація повинна, насамперед, відбуватися шляхом створення умов для успішного оволодіння змістом освіти якомога більшої кількості учнів з урахуванням індивідуальних здібностей і можливостей кожного, побудови педагогічного процесу та виховних відносин на повному й безпосередньому визначенні прав вихованця і поваги до нього, опори в процесі педагогічного процесу на позитивні якості учня, здійснення системної гуманістичної освіти» [5, с.84].

До другої групи принципів відносяться найбільш загальні вимоги до самого навчально-виховного процесу. Це принципи цілісності і демократичності. Принцип цілісності педагогічного процесу означає досягнення єдності та завершеності усіх його компонентів, факторів та умов. Засобами здійснення означеного принципу слід вважати наступне: встановлення несуперечливого зв'язку і залежності усіх компонентів навчально-виховного процесу та умов, що забезпечують ефективність їх використання в цілях розвитку вихованців; підпорядкованість процесу і виховних відносин кінцевій меті розвитку кожного учня; повніша реалізація даних фізіології та соціології під час побудови і здійснення педагогічного процесу. Принцип демократичності полягає у наданні учасникам навчально-виховного процесу певних свобод для саморозвитку, саморегуляції та самовизначення. Правилами здійснення такого принципу на сучасному етапі розвитку навчально-виховного процесу у відомчих ліцеях та профільних класах загальноосвітньої школи необхідно вважати:

- створення саме індивідуально-орієнтованого процесу;
- створення такого нормативно-правового забезпечення діяльності педагога і учнів, яке сприяло б захисту їх від несприятливих впливів довкілля та один на одного;
- впровадження самоуправління учнів, через яке розвивати їх самовиховання, самоосвіту та самонавчання;
- забезпечення взаємної поваги, такту й витримки у взаємодії учасників навчально-виховного процесу.

Третя група принципів відбиває вимогу стосовно того, якими повинні бути відносини педагогічного процесу з навколишнім середовищем. Найважливішим принципом даної групи є принцип єдності та несуперечливості дій навчального закладу і способу життя учня. Втілення такого принципу в тканину реальних навчально-виховних відносин повинно відбуватися шляхом встановлення міцних зв'язків та відносин між усіма сферами життєдіяльності вихованців; налагодження взаємної поінформованості з усіх сфер життєдіяльності учнів з метою виявлення педагогічного потенціалу кожного з них; забезпечення взаємної компенсації, взаємодопомоги, взаємодоповнення дій усіх сфер життєдіяльності вихованців у напрямку інтегрування зусиль щодо їх виховання й освіти.

Важливою для реалізації варіативної складової навчальної програми підготовки ліцеїстів відомчих юридичних ліцеїв та учнів профільних класів загальноосвітньої старшої школи для служби і праці в органах системи Міністерства внутрішніх справ України є четверта група, яка охоплює

принципи професійної доцільності та широкої професіоналізації. Принцип професійної доцільності є вимогою, виконання якої сприяє досягненню цілей підготовки фахівців з різних спеціальностей правоохоронної діяльності. Він дозволяє змінювати зміст підготовки, її спрямованість, а також методи і форми. Це досягається шляхом здійснення відбору змісту, методів, засобів і форм підготовки майбутніх працівників органів внутрішніх справ з урахуванням обраної спеціальності; формування професійно важливих якостей вихованців, які полегшують засвоєння останніми професії та виконання посадових обов'язків; розширенням сфери знань щодо професійної діяльності, підготовки професійно мобільних майбутніх працівників органів, структур та підрозділів внутрішніх справ. Принцип широкої професіоналізації допомагає в підготовці широко ерудованих в сфері права і правоохоронної діяльності учнів та вихованців. Він сприяє підготовці високорозвинутого персоналу органів системи Міністерства внутрішніх справ, надає навчально-виховному процесу науковий характер. Для його реалізації необхідно. По-перше, постійно визначати широку сферу знань, розкривати місце і роль цього матеріалу в різних галузях людської діяльності. По-друге, вчити учнів порівнювати, співпоставляти, визначати загальне й особливе, форму і зміст в різних сферах та об'єктах правоохоронної діяльності. По-третє, вчити учнів переносити знання, вміння і навички із однієї сфери в іншу. По-четверте, розширювати професійно-правоохоронну орієнтацію вихованців щодо власної майбутньої спеціальності.

Всі ці принципи навчально-виховного процесу у відомчих юридичних та профільних класах загальноосвітньої школи тісно пов'язані. Якість педагогічного процесу вони поліпшують, якщо реалізуються разом, взаємно підтримуючи та доповнюючи один одного. Водночас кожний принцип має власну зону найбільш повного здійснення. Їх сумісна реалізація – не просте завдання. Вона обов'язкового повинна проводитись з урахуванням наступних чинників: а) аналізу конкретних цілей та завдань навчально-виховного процесу з наступним відбором пріоритетних принципів на конкретному етапі реалізації останнього; б) застосування правил реалізації принципів при відборі змісту, методів, засобів і форм організації педагогічного процесу. При цьому не можна ставитись до принципів лише як до теоретичних конструкцій, надбудови над практикою, як до ідей, ускладнюючих працю педагога. Без принципів та без їх усвідомлення труд викладача стає невільним, вузькопрагматичним, прив'язаним до дисциплін, випадків, ситуацій. Це праця без польоту, без цілісного бачення педпроцесу, без регулюючого механізму вольових дій педагога. Без принципів педагогічний процес позбавляється свого обличчя, своїх особливостей, здійснюється формально. Принципи «підказують» технологію виховання, освіти і навчання.

Список літератури: 1. Баранов П.П. Актуальные проблемы формирования профессионального правосознания сотрудников ОВД // Вісник Університету внутрішніх справ. 1999. Вип. 8. 2. Ожегов С.И. Словарь русского языка. М., 1985. 3. Безрукова В.С. Педагогика. Проективная педагогика: Учебное пособие. Екатеринбург, 1996. 4. Столяренко Л.Д. Педагогика. Ростов-на-Дону, 200. 5. Лихачев Б. Педагогика: Курс лекций. М., 1999.

Надійшла до редколегії 27.08.01